

No demokrātijas uz totalitārismu

Sasniedzamais rezultāts: Analizēju un zinu, kā vēstures avoti skaidro demokrātijas vājuma cēloņus Eiropā un Latvijā 20. gadsimta 20.–30. gados.

1. uzdevums

1.1. Noskaidro, kā radās un kā izpaudās (darbojās) trīs ietekmīgākie nedemokrātiskie režīmi Eiropā – komunistu, fašistu un nacistu režīms! Pirms darba veikšanas iepazīsties ar avotu A un B. Izmantojot mācību grāmatas un citus informācijas avotus, pēc dotā parauga izveidojiet cēloņsākību shēmas, kas ataino šo režīmu rašanos.

1.2. Kas bija līdzīgs un kas atšķirīgs katrā no aplūkotajām vēsturiskajām situācijām.

Shēmas paraugs

Valsts:

Autoritāro/totalitāro ideoloģijas veids:

Grūtības (saimniecībā, politikā, starptautiskajās attiecībās)	→	Autoritāro/totalitāro ideoloģiju sludinātāju solījumi	→	Varas iegūšana

Avots A

Politiskie režīmi – valsts varas attiecības ar valsts pilsoņiem.

Politiskais režīms					
Pilsoņu iespējas ietekmēt valsts varu;		Tas, ko valsts vara kontrolē		Brīvības, kādas ir valsts pilsoņiem.	
Demokrātijā	Autoritāriskā/ totalitāriskā	Demokrātijā	Autoritāriskā/ totalitāriskā	Demokrātijā	Autoritāriskā/ totalitāriskā
Pilsoņi regulāri piedalās vēlēšanās, izvēloties, kam uzticēt varu. Pilsoņiem ir tiesības dažādos veidos izteikt pie varas esošajiem savas prasības.	Vēlēšanas vai nu nenotiek vai tiek viltotas. Pilsoņiem vai nu nav tiesību izteikt savas prasības pie varas esošajiem vai arī tās tiek stipri ierobežotas.	Valsts vara nekontrolē pilsoņu dzīvi, bet rada iespējas justies droši, izmantot savas tiesības un baudīt labumus, kas pienākas visiem pilsoņiem.	Valsts vara cenšas ietekmēt un kontrolēt pilsoņu saimniecisko darbību, kultūras dzīvi, zinātni un sadzīvi.	Pilsoņi var brīvi izteikt savus uzskatus, pulcēties, veidot organizācijas, izdot presi, grāmatas, rīkot pasākumus. Pilsoņu brīvības var ierobežot tikai tad, ja to izmantošana kaitē citiem pilsoņiem vai valstij kopumā.	Īpašas valsts radītas iestādes kontrolē un ierobežo pilsoņu iespējas izteikt savus uzskatus, pulcēties, veidot organizācijas, izdot presi, grāmatas, rīkot pasākumus. Pilsoņu paustie uzskati vai rīcība nedrīkst būt pretrunā ar to, ko vēlas pie varas esošie.

Avots B

Autoritārisma un totalitārisma atšķirības

Autoritārisms	↔	Totalitārisms
Valsts vadītājam ir politiskā vara, bet citas sabiedrības dzīves jomas tas vairāk cenšas ietekmēt, bet ne pilnībā kontrolēt.		Valsts vadītājs cenšas kontrolēt un regulēt visas sabiedrības dzīves jomas.

2. uzdevums

2.1. Apkopojiet tabulā informāciju par to, kā katrs no jūsu iepazītajiem režīmiem nodrošināja savu varu katrā no minētajām nozarēm un kādas tam bija vai varēja būt sekas! Pirms darba veikšanas iepazīsties ar avotu C.

2.2. Kas bija līdzīgs un kas atšķirīgs katrā no aplūkotajām valstīm?

Shēmas paraugs

Valsts:

Režīms:

Varas veids	Vara pār valsts pārvaldi	Vara pār saimniecību	Vara pār kultūru un zinātni	Vara pār cilvēku privāto dzīvi
Kā to nodrošināja?				
Kādas tam varēja būt sekas?				

Avots C

Autoritāro un totalitāro režīmu izmantotie sabiedrības kontroles paņēmieni

Politika	Saimniecība	Kultūra, zinātne	Sadzīve
Režīms pulcina atbalstītājus, sludinot ideju par jauna laikmeta sākumu, jaunas sabiedrības veidošanu, savas tautas īpašo vēsturi. Režīma līderis faktiski iegūst tiesības vienpersoniski pieņemt likumus un iecelt amatos. Līderiem parasti tiek piešķirts vadoņa nosaukums. Politiskās partijas tiek likvidētas vai arī tiek saglabāta līdera vadītā partija, kuras uzdevums ir kontrolēt sabiedrību un popularizēt līdera idejas. Vēlētās iestādes tiek likvidētas vai arī vēlētājiem viltus vēlēšanās tiek apstiprināt vadošās partijas izraudzītos kandidātus. Tiek izveidotas iestādes, kas slepeni izspiego valsts pilsoņus un vajā tos, ko uzskata par režīma pretiniekiem. Pastāv masveida ieslodzījuma vietas, kurās pilsoņi var nonākt pēc valdības pārstāvju rīkojuma un uz nenoteiktu laiku.	Tiek pasludināts, ka saimniecībai jākalpo kopīgām sabiedrības interesēm. Uzņēmumi un zeme vai nu tiek pārņemti valsts īpašumā (nacionalizēti) vai arī valsts dibina savus uzņēmumus. Saimniecība tiek regulēta, izstrādājot tās attīstības plānus un liekot tos uzņēmumiem pildīt par katru cenu. Valdība veic dažādas manipulācijas ar naudu, cenšas regulēt cenas un algas. Režīms rīko akcijas, publiskos darbus, lai parādītu savas rūpes par kādu saimniecisku vai sabiedrisku problēmu. Režīms plaši izmanto apcietināto cilvēku bezmaksas darbu.	Režīms cenšas panākt, lai mākslas darbi un zinātnieku pētījumi kalpotu tā ideju popularizēšanai jeb propagandai. Tiek nodibināta ministrija, kas rūpējas par režīma ideju propagandu. Valsts ievieš cenzūru, bez kuras atļaujas nedrīkst publicēt nevienu darbu vai rīkot kultūras pasākumu. Režīms veido organizācijas māksliniekiem un zinātniekiem, kas kontrolē viņu darbību. Režīms organizē plašus būvdarbus un masveida pasākumus, kuros popularizē savas idejas.	Režīms pasludina, kādam jābūt “īstam” pilsonim un “īstai” ģimenei. Par labāko cilvēku īpašību tiek pasludināta uzticība režīma idejām. Režīms veido organizācijas dažādām sabiedrības grupām (bērniem, sievietēm), lai panāktu, ka tās audzina cilvēkus režīma ideju garā. Atsevišķus cilvēkus, kuru darbība saskan ar režīma idejām, tas pasludina par varoņiem un aicina cilvēkus sekot to piemēram. Saviem atbalstītājiem režīms regulāri piešķir dažādus labumus un apbalvojumus.

3. uzdevums

3.1. Neskatoties uz grūtībām, bija valstis, kurās saglabājās demokrātija. Te pamatā tika atrisinātas trīs tālāk minētās problēmas. Sarīkojiet prāta vētru un izvirziet savas versijas, ko valdība var darīt, lai problēmas risinātu!

- 1) Valstī sākas saimnieciskas grūtības.
- 2) Saimniecisko grūtību dēļ pārāk daudzi cilvēki nonāk trūkumā.
- 3) Cilvēki no politiķiem gaida ātrus risinājumus un nosoda partiju tirgu.

3.2. Nosakiet, vai arī dzīvē tika izmantotas tās idejas, kuras izvirzījāt prāta vētrā.

3.3. Pārbaudiet savas izvirzītās idejas pēc avota D parauga.

Avots D

Eiropas valstu attīstība pēc Pirmā pasaules kara

Problēmas:	Problēmu risinājuma meklējumi	Problēmas risinājumi
saimnieciskās kara sekas (sagrautā saimniecība, darbaroku trūkums, kara invalīdu uzturēšana); ekonomiskais cikls (krīze). politiskās: partiju strīdi; neapmierinātība ar kara sekām un politisko kārtību pēc kara. drošības: pilsoņu karš valstī vai tā draudi; bailes no kādas kaimiņvalsts agresijas.	Autoritārisms un totalitārisms	Komunistu režīms Krievijā. Fašistu režīms Itālijā. Nacistu režīms Vācijā. Diktatūras citās Eiropas valstīs: armijas diktatūra Portugālē, Spānijā, Grieķijā, monarhu diktatūras Albānijā, Bulgārijā, Dienvidslāvijā, Rumānijā, reģenta (monarha aizstājēja) diktatūra Ungārijā; ietekmīgu nacionālo politiķu diktatūras Polijā, Lietuvā, Igaunijā, Latvijā, Austrijā.
	Reformas demokrātiskā ceļā	Pretrunīgu partiju veidotas vienotības valdības problēmu risināšanai Apvienotajā Karalistē un Francijā. Saimniecību regulējošs Jaunais kurss ASV. Saimniecību regulējoša valdību politika Dānijā, Zviedrijā, Somijā, Norvēģijā, Čehoslovākijā, Beļģijā, Nīderlandē, Luksemburgā.

4. uzdevums. No demokrātijas uz totalitārismu: eseja

1. Apkopojot uzzināto, uzraksti eseju par tematu “**Autoritārisms un totalitārisms: pagātne vai nākotne**”. Darba veidošanai vari izmantot piedāvāto plānojuma paraugu. Kad darbs paveikts, vari to novērtēt, izmantojot doto pašnovērtējuma skalu.
2. Pašnovērtējuma skala izcilai esejai, pārliecinies vai tava eseja atbilst visiem norādītajiem apgalvojumiem!

Avots A

Esejas struktūra

Ievads	Kāpēc ir svarīgi runāt par šo jautājumu?
Iztirzājums	Kādu mantojumu atstāja autoritārie un totalitārie režīmi? Mini faktus! Ko cilvēki, tavuprāt, var mācīties no šī mantojuma? Kā tu vērtē norises mūsdienu sabiedrībā? Cik lielā mērā tās liecina, ka cilvēki ir ņēmuši vērā pagātnes mācības? Mini piemērus!
Noslēgums	Ko tu ieteiktu darīt sabiedrībai, lai autoritārisms un totalitārisms kļūtu par pagātņi?

Avots B

Pašnovērtējuma skala

Pašnovērtējuma skala
Man izdevās izvirzīt vairākus argumentus, kāpēc ir svarīgi runāt par šo jautājumu.
Es raksturoju mantojumu dažādās jomās tā mācības un pamatoju savus apgalvojumus ar faktiem.
Es daudzpusīgi vērtēju norises mūsdienu sabiedrībā un ar piemēriem parādīju, kāda loma tajā ir pagātnes mantojumam.
Man izdevās izvirzīt vairākus ieteikumus, kā autoritārismu un totalitārismu padarīt par pagātņi.